

Henrietta Szold Institute / מכון הנרייטה סאלד

Reference Groups and Professional Self-Image /

קבוצות התייחסות ודימוי עצמי פרופסיונאלי

Author(s): בלהה מנהיים, Naomi Carmon and Bilha Mannheim נעמי כרמון,

Source:

Megamot /

מגמות

Vol. No. 2 / 1975), pp. 168-178 (אדר תשל"ה פברואר

Published by: Henrietta Szold Institute / מכון הנרייטה סאלד

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/23648556>

Accessed: 01-07-2018 08:17 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Henrietta Szold Institute / מכון הנרייטה סאלד is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Megamot* / מגמות.

JSTOR

<http://www.jstor.org>

קבוצות התייחסות ודימוי עצמי פרופסיונאלי *

מטרות מחקר

המאמר סוקר חלק ראשון של מחקר מקיף, העוקב אחר דפוסי התייחסות והדימויים הפרופסיונאליים של ארכיטקטים, בשלבים שונים של חייהם המקצועיים. בדיקת הנושא תתרכז בשני תחומים עיקריים:

- א. ייבדק הקשר בין קבוצות התייחסות בלתי דומיננטיות לבין הדימוי העצמי של האדם, כחלק מהבנת תהליך היווצרות הזהות העצמית.
- ב. ייבחנו התייחסויותיהם ודימוייהם הפרופסיונאליים של ארכיטקטים ישראלים, חניכי הטכניון (המוסד היחיד בארץ להכשרת ארכיטקטים), בהקשר לאחת מן הדילמות המרכזיות של זהותם הפרופסיונאלית: זיהוי עצמי כאמן או כמהנדס.

רקע תאורטי

בשנות השלושים פיתחו החוקרים קולי ומיד [15] את תיאוריית האינטראקציה הסימבולית, המתארת את התפתחות העצמי כפונקצייה של מגע-גומלין חברתי עם האחרים הסובבים את העצמי. אך רק בשנות החמישים נערכו מחקרים אמפיריים, אשר גזרו השערותיהם מתיאוריה זו ותרמו לפיתוחה, ע"י ניתוח מרכיבי העצמי: העצמי האמתי, העצמי האידיאלי, העצמי החברתי-סובייקטיבי והעצמי החברתי-האובייקטיבי, ובדקו את הקשרים ביניהם [3; 7; 11; 21; 31].

מחקרים משנות השישים המשיכו בחקר היחסים בין העצמי והאחרים [13; 19; 28; 32], בבדיקת היציבות ואפשרות שינוי תפיסת העצמי [2; 23] וכן טיב הגירויים הגורמים לשינוי [29]. השערה מעניינת נבדקה ע"י סרג'נט וברדסלי [22], שטענו כי הדימוי העצמי מורכב לא רק מהעצמי האמתי, האידיאלי והחברתי, אלא הוסיפו ואמרו גם שכל אחד מאלה מורכב משטחות אחדות, המותאמות להקשרים החברתיים השונים שהאדם מעורב בהם. פחות מחקרים אמפיריים עסקו באחרים, המשפיעים על תפיסת העצמי. אחד המעניינים בהם נערך ע"י מיאמוטו ודורנבוש [16], שהגדירו את האחר המוכלל של מיד כרוב האנשים המכירים אותך, ומצאו שהגדרה זו שימושית לצורכי מחקר. עבודתם הובילה אותם למסקנה, שהתפיסה הסובייקטיבית של האחר המוכלל משפיעה על הדימוי העצמי יותר מאשר התגובה הריאלית של אותם אחרים.

* המאמר מבוסס על עבודה לתואר M.Sc. שנעשה ע"י המחברת הראשונה בהדרכתה של המחברת השנייה, במסגרת הפקולטה להנדסת תעשייה וניהול בטכניון – מכון טכנולוגי לישראל, חיפה.

הדגשת חשיבות התפיסה הסובייקטיבית את תגובת האחרים לגבי התפתחות תפיסת העצמי של הפרט, קשרה מושג זה עם המושג 'קבוצות התייחסות', שנוצר מלכתחילה כדי להבהיר את תפיסת היחיד את האחרים המשמעותיים מבחינתו.¹

לאדם בחברה המודרנית יש בדרך כלל קבוצות התייחסות רבות. אל אחדות מהן הוא מתייחס במידה רבה יותר; הכוונה לקבוצות התייחסות הדומיננטיות שלו, המשמשות כמקורות עיקריים לגורמות המקובלות עליו וכקני מידה ראשיים להערכת עצמו ואחרים; ברוב המקרים הוא חבר בקבוצות אלה, או שואף לחברות בהן. אל אחרות הוא מתייחס במידה מועטה יותר, הוא מקבל רק חלק קטן מהגורמות המקובלות עליהן, משווה עצמו עמן, או שם לב לרושם שהוא משאיר עליהן. רידר וחבריו [19] טוענים שהעובדה שיש לאדם קבוצות התייחסות רבות, מאפשרת לו לקבל על עצמו מכולן או מחלקן בלבד, השפעה מוגבלת.

רוב המחקרים האמפיריים שעסקו בקבוצות התייחסות, טיפלו רק בקבוצות התייחסות דומיננטיות [17; 25; 26; 27; 30]. כך עשינו גם אנו במחקר קודם [14], שהדגים השפעה על הדימוי העצמי של קבוצות התייחסות, שאינן קבוצות השתייכות, אך בכל זאת הן דומיננטיות. הפעם ביקשנו להרחיב את היריעה ולחפש קשר בין תפיסת העצמי לבין קבוצות התייחסות בלתי דומיננטיות, כאלה שאין האדם חבר בהן, ואף אינו שואף בהכרח לחברות בהן, אך הוא קשוב לחוות דעתן לגבי ונוטה לאמץ לו חלק מן הנורמות שלהן.

נראה היה, כי לתופעה זו חשיבות מיוחדת בתהליך הסוציאליזאציה המקצועית, ובמיוחד אמור הדבר לגבי פרופסיות, שבהן להערכותיהם של לקוחות, עמיתים למקצוע ואחרים, עשויות להיות השלכות על עיצוב הזהות המקצועית. יצויין בהקשר זה, כי מחקרים אחדים הדגימו השפעתן של קבוצות התייחסות על עצם הבחירה המקצועית [24], אך לא על עיצוב הדימוי המקצועי.

כשדה מחקר נבחר מקצוע הארכיטקטורה. זאת בעקבות איסוף עדויות אמפיריות אודות התלבטויותיהם של ארכיטקטים בין התייחסות אמנותית להתייחסות הנדסית בפתרון בעיות מקצועיות.² עדויות אלה הצביעו על רקע מתאים לבחינת ההשערות שתפורטנה להלן.

השערות המחקר

א. רוב הסטודנטים לארכיטקטורה יבחרו באמנים כאחת מקבוצות התייחסות הפרופסיונאליות שלהם, אך רק מעטים מהסטודנטים יראו באמנים קבוצת התייחסות פרופסיונאלית דומיננטית.

ב. יש קשר בין קבוצת התייחסות, הנבחרת ע"י האדם, לבין הדימוי העצמי שלו, גם כשאין היא קבוצת התייחסות דומיננטית מבחינתו; הקשר יתבטא בכך שהדימוי

1 המונח 'קבוצה' אינו מדויק בהקשר זה. לאוסף הפרטים, שאליהם מתייחס האדם, חסרים במקרים רבים המאפיינים המיוחסים בדרך כלל ל'קבוצה' בספרות הסוציו-פסיכולוגית. נראה לנו ש-reference relationships [19] או significant others [8; 23] מתאימים יותר לכאן. אולם מכיון שהמושג 'קבוצות התייחסות' נעשה רווח ומקובל, החלטנו גם אנו להשתמש בו.

2 פירוט אצל כרימון [5].

העצמי של הסטודנטים המתייחסים לאמנים, יהיה קרוב — יחסית — לדימוי האמן, בעוד שהדימוי העצמי של הסטודנטים שאינם מתייחסים לאמנים יתקרב לדימוי המהנדס; הדימוי העצמי של הראשונים יהיה שונה באופן מובהק מזה של האחרונים.

שיטת המחקר

לבדיקת ההשערות השתמשנו בשאלון מחקר סגור, שניתן לתלמידי הפקולטה לארכיטקטורה ולבינוי ערים בטכניון. בנוסף לפרטים דמוגרפיים וכמה שאלות ביחס לבחירת מקצוע וליוקרה מקצועית, כלל השאלון את מכשירי המדידה, שבנינו לצורך איתור קבוצות ההתייחסות הפרופסיונאליות והדימויים הפרופסיונאליים של הסטודנטים. כל המכשירים נבנו על בסיס מחקר גישוש ונבדקו במבחן טרומי.

זיהוי קבוצות התייחסות — נסיונם של חוקרים רבים [4; 8; 31] ונסיוננו במבחן הטרומי הראו, כי שאלה ישירה ביחס לחשיבותן הסובייקטיבית של קבוצות ידועות, דייה כדי לאתר את קבוצות ההתייחסות של הפרט. לפיכך, נוסחה השאלה הבאה:

'מבנה ארכיטקטוני מעורר ויכוח בקרב קבוצות שונות של אנשים. אילו נרשמו והובאו בפניך הערכותיהן של הקבוצות שלהלן את עבודתך, איזו מהן היתה חשובה בעיניך?'

בעקבות השאלה הוצגה רשימה של שמונה קבוצות התייחסות פוטנציאליות (ראה מניין בלוח 1). הנחקר התבקש לסמן לגבי כל קבוצה, אם דעתה 'חשובה מאוד', 'חשובה', 'חשובה במקצת', או 'לא חשובה' בעיניו. הקבוצות שהערכתן צויינה כ'חשובה מאוד' או 'חשובה' בעיני הנבדק הוגדרו כקבוצות ההתייחסות הפרופסיונאליות שלו.

הנחקרים נשאלו גם: 'הערכתה של איזו מבין שמונה הקבוצות חשובה ביותר בעיניך, ואיזו שנייה בחשיבותה? שתי הקבוצות שנבחרו בתשובה לכך הוגדרו כקבוצות ההתייחסות הפרופסיונאליות הדומיננטיות של הנבדק.

בנוסף לאיתור ההתייחסות לכל הקבוצות הרלבאנטיות (תשובות דיכוטומיות), היינו מעוניינים בקביעה מידת ההתייחסות של כל נבדק לאמנים. לצורך זה נבנה סולם (אינדקס), המבוסס על תשובות לארבע שאלות, שהקיף רצף של ציוני התייחסות. בהתאם לציונים אלה חולקו הנבדקים לשלוש קבוצות:

'המתייחסים לאמנים' — אלה שהשתייכו לרבעון בעלי ציוני ההתייחסות הגבוהים ביותר; 'שאינם מתייחסים לאמנים' — רבעון בעלי ציוני ההתייחסות הנמוכים ביותר; ו'המתייחסים לאמנים במידה בינונית' — שני הרבעונים האמצעיים בדירוג ציוני ההתייחסות^{3, 4}.

אפיון הדימויים הפרופסיונאליים — השערות המחקר חייבו בניית מכשיר למדידת הדימוי העצמי הפרופסיונאלי של הסטודנטים לארכיטקטורה והדימויים המקצועיים של אמן ושל מהנדס. יצויין, כי מאחר שהעבודה עוסקת בסטודנטים, הדימוי הפרופסיונאלי שלהם אינו יכול להחשב לעצמי האמתי, אלא לעצמי האידיאלי; אולם על בסיס עבודתם של קריסטי ומרטון [6], ניתן להניח, שהעצמי האידיאלי מהווה בדרך כלל תיאור מקורב של העצמי האמתי.

בבחירת מכשיר המדידה הסתמכנו על הגישה המקובלת, שאנשים משתמשים בקטגוריות קוגניטיביות דומות, ובמיחד בתיאור תכונות, בתפיסת עצמם ואחרים. בהתאם לכך, הדימוי

העצמי מוגדר כאוסף של תכונות העצמי בזמן נתון. תכונות אלה מבוטאות בצורה של שמות תואר, שמתוכם בוחר האדם את אלה שהוא מייחס לעצמו. צורה מקובלת זו נוסחה לראשונה ע"י אלפורט [1]. אוסגוד וחבריו [18] הסתמכו על הגדרה זו, כשבנו את הדיפרנציאל הסמאנטי, המשמש לתיאור מושגים — כמו 'העצמי' — על ידי קביעת מעמדם על פני סולמות, המכילים שני שמות תואר מנוגדים.

בנינו מערך בן 14 סולמות, כשכל אחד מהם מורכב משני שמות תואר מנוגדים, ששבעה מרווחים מפרידים ביניהם.

כל נחקר קיבל שלושה מערכי סולמות כאלה; על אחד הוא סימן את הדימוי הפרופסיונאלי האידיאלי שלו כארכיטקט, ועל האחרים את דימויי האמן והמהנדס כפי שהם נתפסים בעיניו.

סימונים אלה איפשרו לנו לקבל פרופילים של תכונות, המאפיינות את שלושת בעלי המקצועות הנ"ל בעיני הסטודנטים, ולחשב את הציון D [9] עבור כל נבדק. ציון זה מבטא את מידת השוני בין כל שני פרופילים שלו⁵. כך מצאנו את

D₁ — מידת השוני בין הדימוי הפרופסיונאלי העצמי של הארכיטקט לבין דימוי האמן; ככל ש-D גבוה יותר כן רב השוני בין השניים.

D₂ — מידת השוני בין הדימוי הפרופסיונאלי העצמי של הארכיטקט לבין דימוי המהנדס; ככל ש-D גבוה יותר כן רב השוני בין השניים.

מימצאים

תיאור האוכלוסייה

250 סטודנטים השיבו לשאלון המחקר, כ-50 תלמיד מכל אחת מחמש שנות לימוד המקצוע. הם מהווים כ-70% מכלל תלמידי הפקולטה באותה שונה. הם מהווים כ-70% מכלל תלמידי הפקולטה באותה שנה. התפלגות הסטודנטים לפי משתנים דמוגרפיים היא כדלקמן: הסטודנטיות היו כשליש מהנחקרים. כ-75% מהם היו למטה מגיל 25, ורק 3% היו בני 31 ויותר שנים.

3 נשקל ונפסל הרעיון לקבוע מראש (לפני עבודת השדה) ציון מסוים, שיפריד בין המתייחסים לשאינם מתייחסים לאמנים, בהנחה שקביעה כזו תהא שרירותית מדי. נפסלה גם הצעה לראות את החציון כקו גבול, כי חשבנו שהציון אינו רגיש דיו בכדי לקבוע לפיו, שהמקבל 0.5 נקודה או 1 נקודה יותר מחברו, וודאי שהוא מתייחס לאמנים יותר ממנו. לעומת זאת נראה סביר להניח, שהפרש של שתיים ויותר נקודות בין נבדק למשנהו — מייצג הבדל משמעותי בהתייחסות יותיהם. לכן יתרכזו הדיון שלהלן (עמ' 173 ואילך) בשני הרבעונים הקיצוניים: העליון — של 'המתייחסים לאמנים', והתחתון של 'שאינם מתייחסים לאמנים'.

4 כמודד לתוקף המיון הזה משמשת העובדה, שרוב הסטודנטים שנכללו בקבוצת 'המתייחסים לאמנים' ציינו את הציור כאחד מתחביביהם, מה שאין כן לגבי 'שאינם מתייחסים לאמנים'. ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק מבחינה סטטיסטית.

5 ציון D הוא השורש הריבועי של סכום ריבועי ההבדלים בין שני מערכים מתארים.

70% היו רווקים, 10% — הורים לילדים. 60% — ילידי ישראל, 6% — ילידי אסיה ואפריקה, 30% — ילידי אירופה (בעיקר מזרח אירופה) ו-4% הגיעו מדרום אמריקה. רק 7% מן הסטודנטים עלו לישראל אחרי גיל 18. כ-90% מהנשאלים הם ממוצא עירוני; 5% יוצאי קיבוצים. 12% מהם ממשיכים בעיסוק אבותיהם, בהיותם בנים לארכיטקטים ומהנדסי בניין; עוד 27% בנים לבעלי מקצועות אחרים, הדורשים השכלה על-תיכונית. ס"ה 39% מהאבות בעלי השכלה גבוהה, בהשוואה לכ-10% מהמועסקים הגברים היהודיים בארץ, העובדים במקצועות חפשיים, מדעיים וטכניים. רק 2% מאבות הסטודנטים היו פועלים בלתי מקצועיים; היתר: פועלים מקצועיים (10%), סוחרים (14%), פקידים וסוכנים (17%) ואחרים.

כשני שלישי מהסטודנטים דווחו על השתייכותם לחוגים חברתיים שרוב משתתפיהם אקדמאים ו/או סטודנטים במכללות שונות. כשליש טענו, שחוג ידידיהם מורכב מבעלי מקצועות שונים, אקדמאים ושיאינם אקדמאים.

רבים מהסטודנטים עוסקים בתחביבים אחדים (לכ"א ניתנה האפשרות לדווח על אחד עד שלושה תחביבים). 60% ציינו קריאה כתחביב, 58% — תיאטרון וקולנוע, 54% — מוסיקה, 31% — ציור, 7% — פיסול, 20% — עיסוק אמנותי אחר, 17% — ספורט ו-25% — תחביבים אחרים.

קבוצות התייחסות של הנחקרים

הממצאים המוצגים בלוח 1 תומכים בהשערה הראשונה, לפיה האמנים מהווים קבוצת התייחסות מקובלת בקרב הנבדקים: 81% בחרו בהם כקבוצת התייחסות פרופסיונאלית. אולם, בהתאם להשערה, מעטים (6%) בחרו באמנים כקבוצת התייחסות דומינאנטית. מעניין לראות, כי בבחירות הרבות ביותר זכתה קבוצת 'המשתמשים בבניין', ובעקבותיה נבחרו 'ארכיטקטים מנוסים'. במלים אחרות, כבר בשלב לימודיהם ניכרת בקרב התלמידים לארכיטקטורה אחת מתכונות האפיון המרכזיות של פרופסיה: התייחסות ללקוחות ולעמיתיהם [24].

לוח 1: קבוצות התייחסות של הסטודנטים לארכיטקטורה (n = 250)

קבוצות	% הסטודנטים שבחרו בהן כקבוצות התייחסות	% הסטודנטים שבחרו בהן כקבוצות התייחסות דומינאנטיות
המשתמשים בבניין	98.0	67.6
ארכיטקטים מנוסים	94.0	49.6
אמנים	80.8	6.0
מורים בפקולטה לארכיטקטורה	78.8	11.6
מהנדסי בניין	67.2	4.0
מזמיני העבודה	66.4	2.4
החברים ללימודים	44.0	3.2
הציבור בכללו	31.6	1.6

אפיוני המתייחסים לאמנים

כאמור לעיל, ניתן לכל נחקר ציון התייחסות לאמנים, ובהתאם לציונים אלה חולקו הסטודנטים ל'מתייחסים לאמנים' ול'שאינם מתייחסים לאמנים'.⁶ כדי לעמוד על מאפייניהם של הראשונים, נבחנה גם שאלת המשתנים הדמוגרפיים המבדילים בינם לבין האחרונים. מכלל המשתנים שנבדקו, רק שניים, הבחינו בין שתי הקבוצות:

— מין: אחוז הסטודנטיות המשתייכות לקבוצת 'המתייחסים לאמנים' (61%) גבוה מאחוז הסטודנטים המשתייכים אליה (44%). רמת המובהקות של מימצא זה אינה גבוהה ($10 \geq P \geq 0.5$) אך הוא ראוי לציון על רקע העובדה, שה'מתייחסים לאמנים' מגלים נטיות ליתר ביטחון עצמי, למקוריות ולחדשנות, תכונות שבד"כ אינן מיוחסות לסטרוטיפ הנשי. (לא נבדק הקשר הישיר בין מין ותכונות הדימוי העצמי, אך הנתונים מרמזים על עניין בבדיקתו).

— יישוב המוצא: אחוז הסטודנטים ממוצא עירוני, המתייחסים לאמנים במידה רבה, עולה בשיעור מובהק על שיעורם בקרב הסטודנטים ממוצא כפרי.

נשאלה גם השאלה, אם יש הבדל בתהליכי ההחלטה לבחירת מקצוע הארכיטקטורה בין הסטודנטים משתי הקבוצות. להלן דיווח רק על ההבדלים המובהקים ($P \geq 0.05$) שנמצאו:

— המתייחסים לאמנים החליטו לבחור במקצוע הארכיטקטורה מוקדם יותר מן האחרים: כ-20% מהם עוד לפני גיל 15 (לעומת 7% מהאחרים), ועוד כ-50% בתקופת ביה"ס התיכון (לעומת 25% מהאחרים).

— כ-25% מהנחקרים טענו, שהיו מודעים לרצונם להיות ארכיטקטים והם לא חשבו על שום חלופה אחרת. מספרם של המתייחסים לאמנים שלא שקלו כל אפשרות אחרת גדול יותר מפי שניים מהמספר המקביל מקרב אלה שאינם מתייחסים לאמנים.

— כשני שליש מן המתייחסים לאמנים בחר במשפט: 'כי הארכיטקטורה נותנת לי אפשרות לבטא את נטיותי האמנותיות', כמתאר סיבה חשובה לבחירתם במקצוע, לעומת שליש אחד מבין אלה שאינם מתייחסים לאמנים, שבחרו בסיבה זו. ההבדל בין שתי הקבוצות בולט עוד יותר בבחינת דירוג החשיבות של הסיבות: לעומת 37% מתוך המתייחסים לאמנים, שראו באפשרות ביטוי הנטיות האמנותיות את הסיבה הראשונה במעלה לבחירתם במקצוע הארכיטקטורה, רק 3% מן הסטודנטים שאינם מתייחסים לאמנים, נקטו עמדה דומה.

— למעלה ממחצית הסטודנטים מרוצים מבחירת מקצועם עד כדי ביטחון מלא, שהיו שבים ובוחרים בו, אילו היו חוזרים ועומדים בפני הצורך להחליט מחדש. שיעור גבוה יותר באופן מובהק מאלה המתייחסים לאמנים, מאשר מאלה שאינם מתייחסים לאמנים, שלמים עם בחירתם במקצוע והיו שבים ובוחרים בו.

קבוצות התייחסות ודימוי עצמי

לקראת בדיקת ההשערה בדבר הקשר בין קבוצת ההתייחסות הבלתי דומיננטית לבין הדימוי העצמי, הוצאו מן הניתוח אותם סטודנטים (6% מתוך 250) שלגביהם מהווים

6 הדיון שלהלן אינו מטפל בקבוצת 'המתייחסים לאמנים' במידה בינונית. הם ייזכרו רק פעם אחת, בהערה לצורך מס' 1. ראה גם הערה 3 לעיל.

האמנים קבוצת התייחסות דומיננטית. השאר התחלקו כמתואר לעיל ל'מתייחסים לאמנים' ($n = 59$) לעומת 'שאינם מתייחסים לאמנים' ($n = 59$), ונערכה השוואה בין הדימוי העצמי הפרופסיונאלי של שתי הקבוצות הללו. ציור מס' 1 מציג בדיקה זו, כשעל אותו גרף משורטטים גם דימוי האמן ודימוי המהנדס בקרב הסטודנטים לארכיטקטורה.

הציור תומך בהשערה, בהראותו כי הדימוי העצמי (דימוי הארכיטקט) של המתייחסים לאמנים קרוב בכל אחד מן הסולמות לדימוי האמן, יותר מן הדימוי העצמי של קבוצת הסטודנטים שאינם מתייחסים לאמנים, בעוד שזוה של האחרונים מתקרב בכל נקודה יותר מזה של הראשונים לדימוי המהנדס. בדיקה באמצעות χ^2 (שהתייחסה כמובן, לנתונים האישיים הראשונים ולא לצינונים הממוצעים המוצגים בגרפים) אישרה קיומו של הבדל מובהק ($P \leq .01$) בין הדימויים העצמיים של שתי קבוצות הסטודנטים ב-10 מתוך 14 הסולמות. אולם גם ביתר ארבעת הסולמות (הראשון, השלישי, הרביעי והאחרון בציור מס' 1) ההבדלים הם בכיוון המשותף. אי לכך מורה מבחן הסימן (sign test) לגבי כל 14 הסולמות, הבדל מובהק בין הצינונים הממוצעים ($P \leq .0001$).

מכיוון שההשערה הדנה בקשר בין קבוצת התייחסות לדימוי העצמי היא ההשערה המרכזית במחקרנו, בדקנו אותה בדרכים נוספות.

ערכנו מבחני קורלאציה בין ציוני התייחסות לאמנים לבין ציוני D_1 (מידת הדמיון בין דימוי הארכיטקט לדימוי האמן) וכן בינם לבין ציון D_2 (מידת הדמיון בין דימוי הארכיטקט לדימוי המהנדס). הראשון הראה מיתאם שלילי משמעותי ($r = -.26$; $P \leq .01$), שפירושו: ככל שהסטודנט מתייחס יותר לאמנים כן קרוב יותר הדימוי העצמי שלו לדימוי האמן. השני הראה מיתאם חיובי משמעותי ($r = .33$; $P \leq .01$), שפירושו: ככל שהסטודנט מתייחס פחות לאמנים כן קרוב יותר הדימוי העצמי שלו לדימוי המהנדס.

לוח 2 מציג את ניתוח המימצאים בכל קורס (שנת לימודים) בנפרד. מאחר שקבוצות הרבוענים העליון והתחתון של ציוני התייחסות בכל קורס קטנות (11–13), השתמשנו במבחן הלא-פאראמטרי Mann-Whitney U test.

לוח 2: תוצאות מבחן U שהושגו מהשוואת ציוני D של המתייחסים לאמנים, לעומת שאינם מתייחסים לאמנים, לפי שנות הלימודים

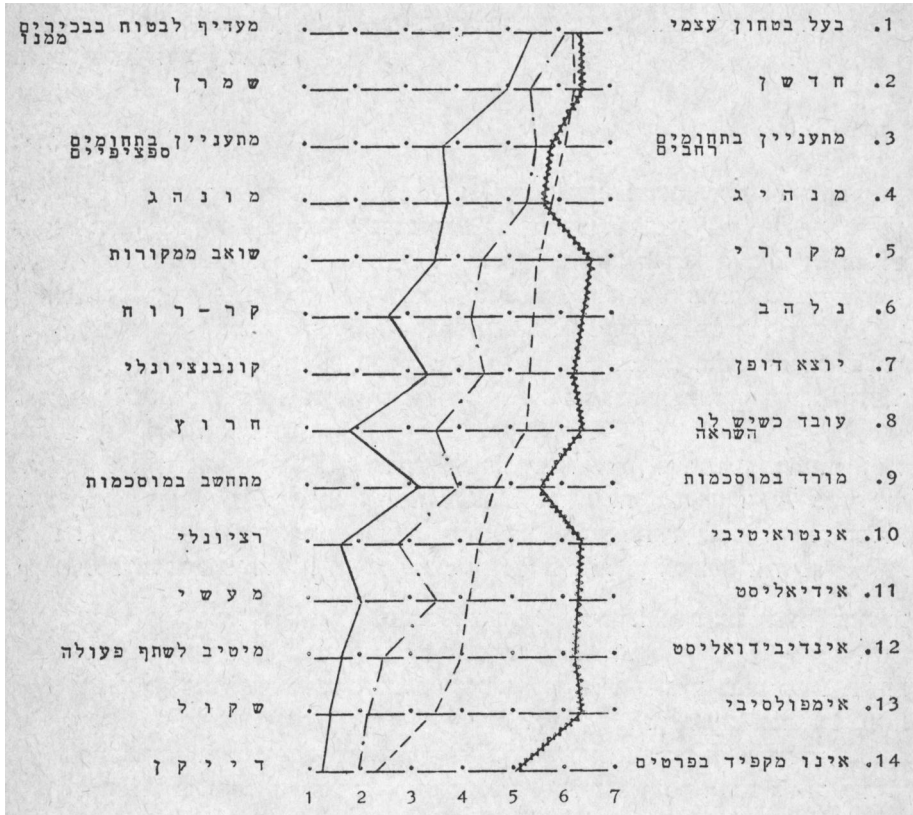
קורס	U_1	U_2	n_1, n_2
א'	*43	*31	13, 13
ב'	*37	*25	12, 12
ג'	*38	**55	12, 12
ד'	*23	**45	11, 11
ה'	*30	**24	11, 11

* $P \leq .05$

** $P \leq .10$

U_1 — התקבל מהשוואת ציוני D_1 של המתייחסים לאמנים, לעומת שאינם מתייחסים לאמנים.
 U_2 — התקבל מהשוואת ציוני D_2 של המתייחסים לאמנים, לעומת שאינם מתייחסים לאמנים.

ציור מס' 1: דימוי האמן (vvvv) ודימוי המהנדס (—) בעיני הסטודנטים לארכיטקטורה, בהשוואה לדימוי העצמי הפרופסיונאלי (דימוי הארכיטקט) של סטודנטים המתייחסים לאמנים (---) ושל אלה שאינם מתייחסים לאמנים (— . —).

הערות לתרשים

- מטרת הפרופילים היא להגיש תמונה נוחה לקליטה של הדימויים הנידונים. לשם כך קיבצנו מצד ימין את כל שמות התואר שייחסו הנחקרים לאמנים, ומשמאל את אלה שיוחסו למהנדסים, וחיברנו אנכית את הנקודות (הציונים הממוצעים של הקבוצות הרלבנטיות) שעל פני הסולמות המאוזנים. אין כל משמעות תוכנית לקווים, המחברים את הנקודות, או לסדר הצגתם של הסולמות.
- הדימוי העצמי של 'המתייחסים לאמנים' במידה בינונית' אינו מוצג כאן. הוא עבר בתווך בין שתי קבוצות התייחסות האחרות ב-12 מתוך 14 הסולמות.

כפי שמוצג בלוח 2 נמצא, כי בכל אחד מחמשת הקורסים D_1 קטן יותר באופן מובהק אצל המתייחסים לאמנים, לעומת שאינם מתייחסים לאמנים, בעוד ש- D_2 קטן יותר אצל כל קבוצות הסטודנטים שאינם מתייחסים לאמנים בהשוואה ל- D_2 של המתייחסים לאמנים. מכאן: גם בכל אחד מן הקורסים בפני עצמו אומתה ההשערה, כי יש קשר בין קבוצת התייחסות לא-דומיננטית של הפרט לבין הדימוי העצמי שלו, זאת במידה שנקבל כביטוי בר-תוקף שלה את המימצא, שככל שמתייחסים הסטודנטים יותר לאמנים כן מתקרב הדימוי העצמי שלהם לדימוי האמן.

דיון

עיקרו של המחקר התרכז בבדיקת שאלה בפסיכולוגיה חברתית: האם אפשר לאתר קשר בין קבוצת התייחסות לא דומיננטית של הפרט לבין הדימוי העצמי שלו? לאחר בדיקת אוכלוסיית הסטודנטים לארכיטקטורה, נראה שהתשובה לשאלה היא חיובית. המימצאים מראים בבירור, כי ככל שרבה ההתייחסות לאמנים, כן קרוב יותר הדימוי העצמי לדימוי האמן, אם כי אין האמנים אלא אחת מקבוצות התייחסות פרופסיונאליות רבות, ולא מן הדומיננטיות שביניהן. הגם שהמחקר מתרכז בחקר ההתייחסויות והדימויים הפרופסיונליים נאליים בלבד, סביר להניח שתהליכים דומים מתרחשים בתחומים אחרים של העצמי וקשריו עם קבוצות ההתייחסות.

אין במחקר זה עדויות ישירות לכך, שהקשר שנמצא פועל בכיוון מסוים, מן ההתייחסות אל הדימוי, או להיפך. משום כך לא הוצגו המימצאים כעדות להשפעת האחד על השני. אך לסיכום ייאמר, כי סביר לראות במימצאים אלה מקרה פרטי, התורם לאימות החוק הכללי, בדבר השפעת קבוצות ההתייחסות על עיצוב הדימוי העצמי. מן הטעמים הבאים:

- א. ההשערות שאומתו נגזרו מתוך מסגרת תיאורתית, המסבירה את עיצוב העצמי כתוצאה של מגעים עם אחרים משמעותיים (= קבוצות התייחסות).
- ב. המחקר נערך בקרב סטודנטים לארכיטקטורה. סטודנטים עוברים בבית-ספרם תקופת חיברות, הכוללת חשיפה לגורמות מקצועיות ולמודלים רלבנטיים, לפחות מבחינת התייחסויותיהם ודימויהם המקצועיים. תקופת החיברות נחשבת הן מהבחינה התיאורית, והן מהבחינה האמפירית, כתקופה שבה פועלים בעוצמה הרבה ביותר תהליכי גיבוש העצמי, כפועל יוצא של מגע-גומלין עם אחרים משמעותיים.

ביבליוגרפיה

1. ALLPORT, G. W., *Personality: a Psychological Interactions*, New York, 1937.
2. BACKMAN, C. W., SECARD, P. F. and PIERCE, J. R., 'Resistance to change in the self-concept as a function of consensus among significant others,' *Sociometry*, 36 (1963), pp. 102-111.
3. BROWNFAIN, J. J., 'Stability of self concept as a dimension of personality.' *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 47 (1952), pp. 597-606.
4. CAMPBELL, A., CONVERSE, P. G., MILLER, W. E. and STOKES, D. E., *The American Voter*, New York, 1964.
5. CARMON, N. B., *Reference groups and professional self-image of architectural students in Israel*. Unpublished M.Sc. thesis: Technion-Israel Institute of Technology (Hebrew), 1968.
6. CHRISTIE, R. and MERTON, R. K., 'Procedures for the sociological study of the value climate of medical schools,' in Gouldner A. W. and Gouldner, H. P., *Modern Sociology*, Harcourt, Brace and World, Inc. 1963, pp. 123-135.
7. COATES, C. H. and PELLEGRINI, R. J., 'Executives and supervisors: constructing self conceptions and conceptions of each other.' *American Sociological Review*, 22 (1957), pp. 217-220.
8. COUCH, C. J. and MURRAY, J. S., 'Significant others and evaluation.' *Sociometry*, 27 (1964), pp. 502-509.
9. CRONBACH, L. J. and GLESER, G. C., 'Assessing similarity between profiles.' *Psychological Bulletin*, 50 (1953), pp. 456-473.
10. GOODE, W. J., 'Community within a Community: The Professions,' *American Sociological Review*, 22 (1957), pp. 194-200.
11. HELPER, M. M., 'Learning theory and the self concept.' *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 51 (1955), pp. 184-194.
12. MACKINNON, D. W., 'Creativity and images of the self,' in: White, R. K. (ed.), *The study of lives*, New York, 1963, pp. 250-279.
13. MAHER, M. L., MENSING, J. and NAFZGER, S., 'Concept of self and the reaction of others.' *Sociometry*, 25 (1962), pp. 353-357.
14. MANNHEIM, B., 'Reference groups, membership groups and the self image.' *Sociometry*, 29 (1966), pp. 265-279.
15. MEAD, G. H., *Mind, self and society*, edited by Morris, C. W., University of Chicago Press, 1934.
16. MIYAMOTO, S. F. and DORNBUSCH, S. M., 'A test of interactionist hypothesis of self conception.' *American Journal of Sociology*, 61 (1956), pp. 399-403.
17. NEWCOMB, Th. M., 'Attitude development as a function of reference groups: the Bennington study,' in: Maccoby, E. E., Newcomb, Th. M. and Hartley, E. L. (eds.), *Readings in social psychology*, Third edition. New York, 1958, pp. 265-275.
18. OSGOOD, C. E., SUCCI, G. J. and TANNENBAUM, H., *The measurement of meaning*, Urbana, 1957.
19. READER, L. G., DONOHUE, G. A. and BIBLARZ, A., 'Conceptions of self and others.' *American Journal of Sociology*, 66 (1960), pp. 153-159.
20. ROSE, A. M., 'A systematic summary of symbolic interaction theory,' in Rose,

- A. M. (ed.), *Human behavior and social progresses, an interactionist approach*, London, 1962, pp.3-19.
21. SARBIN, R. and ROSENBERG, B. G., 'Contributions to role taking theory: a method for obtaining a qualitative estimate of the self.' *Journal of Social Psychology*, 42 (1955), pp. 71-81.
 22. SARGENT, S. S. and BEARDSLEY, K. P., 'Social roles and personality traits,' *International Journal of Social Psychiatry* (Summer, 1960).
 23. SCHWARTZ, M., 'A note of self conception and the emotionally disturbed role,' *Sociometry*, 29 (1966), pp. 300-305.
 24. SEWELL, W. H. and SHAK, V. P., 'Social Class, Parental Encouragement and Educational Aspiration,' *American Journal of Sociology*, 73 (1968), pp. 559-572.
 25. SHERIF, M. and SHERIF, C. W., *An outline of social psychology*, New York, 1956.
 26. SHERIF, M. and SHERIF C. W., *Reference groups*, New York, 1964.
 27. SHERWOOD, J. J., 'Self identity and referent others,' *Sociometry*, 28 (1965), pp. 66-81.
 28. SHERWOOD, J. J., 'Increased self evaluation as a function of ambiguous evaluations by referent others,' *Sociometry*, 30 (1967), pp. 404-409.
 29. SHIBUTANI, J., *Society and Personality*, N. J., 1961.
 30. SUCHMAN, E. A. and MENZEL, 'The interplay of demographic and psychological variables in the analysis of voting surveys,' in Hazarsfeld, P. E. and Rosenberg, M. (eds.), *The language of social research*, Glencoe, Ill., 1955, pp. 148-155.
 31. TURNER, R. H. and VANDERLIPPE, 'Self-ideal congruence as an index of adjustment.' *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 57 (1958), pp. 202-206.
 32. VIDEBECK, R., 'Self conception and the reaction of others.' *Sociometry*, 23 (1960), pp. 351-359.